

GAÁL ENDRE

ADATOK SZEGED FELSZABADULÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ 1944—1945

Oh, szabadság, hadd nézzünk szemedbe,
Oly sokáig vártunk rád epedve...

(Petőfi Sándor: A szabadsághoz.)

Szeged dolgozói a város történelme során mindig derekasan kivették részüket azokból a dicsőséges szabadságharcokból, amelyeket népünk az idegen elnyomók és a magyar kizsákmányolók ellen vívott. A szegedi és környékbeli parasztság ott küzdött Dózsa, Rákóczi és Kossuth oldalán a szabadságért; a kialakult munkásság pedig 1919-ben győzelemre juttatta a proletárforradalom ügyét. A kiharcolt szabadságot azonban a reakció egyesült erői hosszabb-rövidebb idő múltán Szegeden is mindig eltipor-
ták. A Szovjet Hadsereg diadalmas harcai verték le egyszer s mindenkorra kezünkről a láncot, a Szovjetunió tette szabaddá Szeged népét is. A város felszabadítása nyitotta meg a szegedi dolgozók teremtő erejének kibontakozását, amely a szabadság éltető levegőjében, a Magyar Kommunista Párt vezetése alatt, a Szovjetunió támogatásával hatalmas gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális eredményeket hozott létre. A felszabadulás óta eltelt időszak fejlődésének nagyszerű tempója és eredményei azt bizonyítják, hogy a munkásosztály pártjának vezetésével valamennyi hazáját, szülőföldjét szerető dolgozó magyar összefogása, közös harca csodákra képes. A demokratikus nemzeti erők országépítő összefogása — a Horthy-korszakbeli kapcsolatok szerves folytatásaként — Szegeden öltött testet 1944 őszén, a város felszabadulását követő hetekben. Szegeden szerveződött újjá legálisan a Magyar Kommunista Párt, amelynek hívó szavára Szegeden jött létre a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front. A párt vezetésével a felszabadított országrészen Szeged dolgozói vállalták elsőnek a független, szabad, demokratikus Magyarország felépítésének áldozatos küzdelmeit és elsőnek indították meg a harcot a népi demokratikus rendért. Ezt bizonyítja Szeged történetének az a fél esztendeje, amely a város felszabadításától, 1944. október 11-től az egész ország felszabadításáig, 1945. április 4-ig tartott.

I.

A HORTHY-RENDSZER VÉGNAPJAI SZEGEDEN

A magyar uralkodó osztály 1941. júniusában háborúba vitte nemzetünket a hitleri Németország oldalán a Szovjetunió ellen. A nagybirtokosok és nagytőkések e rablőháború sikeréért, a fasiszta rendszer megszállásáért, népnyúzó uralmuk meghosszabbításáért százezrével dobták oda áldozatul a magyar munkásokat és parasztokat. A nagyarányú *katonai behívások* 1944-ben érték el tetőpontjukat. Ebben az évben Szegeden is egyre-másra hatálytalanították a korábban katonai szolgálat alól felmentett állami és városi alkalmazottak »meghagyását«.¹ Felülvizsgálták a sorozásokon fegyveres szolgálatra alkalmatlanná nyilvánítottakat és részben katonai, részben pedig munkaszolgálatra kényszerítették őket.² A magyar hadvezetés a második világháború idején ugyanolyan kíméletlenséggel és lelkiismeretlenséggel küldte halálba a szegedi és környékbeli dolgozók ezreit a keleti fronton, mint az első világháborúban a Doberdón és Bukovinában.³

A hitlerista hódítók, a horthyak, a kállayak segítségével kihurcolták hazánkából az élelmiszerkészleteket, az ásványi kincseket, az ország iparát pedig a német hadigépezet szolgálatába állították. Mind gyakoribb jelenséggé vált, hogy a *legfontosabb közszükségleti cikkeket jegyre sem lehetett beszerezni*. Szeged 100.000 ellátatlanja pl. már 1943-ban hetekig nem jutott burgonyához.⁴ A város lakosságának tejszükséglete napi 25.000 liter volt, de a közellátás 1944-ben már csak 4—500 litert tudott biztosítani.⁵ A hadigazdálkodás mind élesebben jelentkező válsága és az egyre fokozódó fasiszta terror súlyosan ránehezedett a dolgozókra, elsősorban a hadiüzemek munkásságára.

A *fasiszta terror* különösen 1944. március 19. után, a német megszállás idején öltött Szegeden is hatalmas méreteket. A szegedi rendőrség a német fegyveres erőkkel együttműködve brutális támadást indított mindazok ellen, akik nem voltak hajlandók a Sztójay-kormányzat szolgálatába állni. A munkásság szervezeteit szétverték, a munkásotthont bezárták, a munkásság vezetőit elhurcolták.⁶ A Szociáldemokrata Párt szervezetén kívül a Kisgazdapárt helyi szervezetét is feloszlatták. A Gestapo számos, demokratikus gondolkodású értelmiségit üldözött el Szegedről, köztük Sik Sándor egyetemi tanárt.⁷ A hadiüzemek katonai parancsnokai brutális rendszabályokkal kényszerítették a szegedi munkásokat arra, hogy vásár- és ünnepnapokon is felemelt munkaidőben dolgozzanak a háborús apparátus részére.⁸ A fasiszta magyar kormányzat a klerikális

¹ A szegedi országmozgósítási kormánybiztos iratainak iktatókönyve alapján. Lásd pl. a 26/1944. sz. irat bejegyzését. Szegedi Állami Levéltár. (A menekülő fasiszták 1944 őszén az országmozgósítási kormánybiztos iratainak tekintélyes részét nyugatra hurcolták, emiatt nem hozzáférhetők.)

² Szegedi Új Nemzedék. 1944. szeptember 24. Hirdetmény.

³ U. ott 1944. szeptember 17. Szegedvidéki honvédek hősi harcai.

⁴ Szegedi főispáni iratok. Közellátás. 114/1943. Szegedi Állami Levéltár.

⁵ U. ott 376/1944.

⁶ Délmagyarország 1945. január 28. A történelmi hűség kedvéért...

⁷ A Szegedi Tudományegyetem rektori hivatalának iratai. 72/1944—45. Szegedi Állami Levéltár.

⁸ A Szegedi Kenderfonógyár R. t. iratai. »Szeged város 1944« dosszié. Szegedi Állami Levéltár.

reakció segítségével példátlan lelki terrort fejtett ki. Tervszerűen és intézményesen igyekezett mérgezni a dolgozók tudatát. Ezt szolgálta a kormány által irányított és pénzelt Hivatásszervezet, a Nemzeti Munkaközpont és a Szabadidő szervezet is, amelyeknek ügynökségeit a szegedi üzemekben is kiépítették.⁹

A fasiszta diktatúra hatalmas nyomása, a kommunista pártszervezet hiánya, a demokratikus erők jobbszárnyának »kiváráó« politikája miatt 1944. március 19. után Szegeden nem bontakozhatott ki a munkásosztály vezetése alatt a felszabadító fegyveres függetlenségi harc. Azonban a város dolgozói, különösen a *munkások ilyen viszonyok között is harcoltak a békéért*, az emberibb életkörülményekért. Szervezetlen, szétaprózott harckuknak a Kossuth-rádió adott iránymutatást.¹⁰ Ez azonban nem pótolhatta a helyi pártszervezet céltudatos szervező és irányító munkáját. A munkások harcának egyik legjellemzőbb formája a hadiüzemekből való szökés volt. 1943—44-ben a katonai felügyelet alá helyezett gyárak számos munkását ítélte el a szegedi haditörvényszék 1 havi, hetenkint 2 napi börtönnel és kemény fekhellyel súlyosított fogházra, mert üzemüket »önkéntesen elhagyták«.¹¹ A haditermelést gátolták azok a kisebb szabotázsakciók is, amelyeket az Újszegedi Kendergyár, a Szegedi Kenderfonógyár, a Ládagyár, a Délmagyarországi Cipógyár és más hadiüzemek munkásai egyenkint, vagy kisebb csoportokban hajtottak végre. A Kossuth-rádió felhívását követve néhány öntudatos szegedi munkás hatalmas károkat okozott a hadigazdaságnak az újszegedi kendergyár egyik üzembrészlegének felgyújtásával.¹²

A fasiszta rendszer ellen, a békéért folyó harcból kivette részét a szegedi és környékbeli földmunkásság és szegényparasztság is. A kommunisták felvilágosító, nevelő munkájának eredményeként számos dolgozó paraszt nem teljesítette a terménybeadási kötelezettséget, így a város vezetősége 1944 nyarán nem tudta begyűjteni az előirányzott gabonamennyiséget.¹³ A mezőgazdasági munkások szintén erőteljesen szabotáltak 1944-ben; »... a részesmunkások... a kukoricaföldeket sehol sem művelték meg gondosan... ennekfolytán a termés is kevesebb lesz...« írta a város gazdasági főfelügyelője.¹⁴ Az egyes szegedi kommunisták agitációs munkája, példamutatása, helytállása azonban nem tudta a demokratikus erőket összefogni és mozgósítani a fasiszta rendszer helyi erői elleni győzelmes harcra. Így — bár Szeged népe hozzájárult a szabadság kivívásához — *a városnak a fasiszta iga alól való felszabadulását a diadalmasan előretörő Vörös Hadsereg fegyverei hozták meg.*

A Szovjet Hadsereg 1944 tavaszán és nyarán hatalmas sikereket ért el; augusztusban megsemmisítő vereséget mért a fasiszta román és bulgár kormányok csapataira. Románia és Bulgária felszabadítása után a 2. és 3. Ukrán Hadseregcsoporthoz tartozó alakulatai szeptember végén Magyarország

⁹ Lásd pl. a Szegedi Kenderfonógyár R. t. iratait. »Gyáripárosok 1944« dosszié. Szegedi Állami Levéltár.

¹⁰ Ladányi Benedek visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1955. március 18.

¹¹ A Szegedi Haditörvényszék 1391/1943—I., 1392/1943—I., Hb. 811/1943., Hb. 813/1943., Hb. 817/1943. stb. számú iratai. Hadtörténelmi Intézet levéltára. Budapest.

¹² A Magyar Kender- Len- és Jutaiipari R. t. iratai. »Tűz« dosszié. Szegedi Állami Levéltár.

¹³ Ladányi Benedek visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1955. március 18.

¹⁴ Szegedi főispáni iratok. Közellátás 663/1944. Szegedi Állami Levéltár.

déli határaihoz értek. A magyar uralkodó osztályt pánikszerű félelem fogta el. Szeged fasiszta városvezetősége, a tőkésék, a bankárok, a nép elnyomói ezekben a napokban már lázasan csomagoltak. Az üzemek tulajdonosainak, vezetőinek nagyrésze elmenekült. Magukkal vitték a készpénzkészletet, az értékes műszaki segédanyagokat, az irattárazakat és amit csak meg tudtak mozgatni.¹⁵ Az újszegedi kendergvár értékes gépeinek zömét uszályokba rakták, de a víziúton való elszállításra már nem jutott idő. Ekkor tehetetlen dühükben a gépekkel együtt elsüllyesztették az uszályokat.¹⁶ A német megszállók és cinkosaik az úgynevezett »kiürítés« során amit csak tudtak, elraboltak. Teljesen kifosztották a volt Tóthszanatóriumot, a piarista gimnáziumot, az egyetemi diákkollégiumokat.¹⁷ Nagyarányú rabló és romboló munkát végeztek a vasút területén. Pl. a szegedi fűtőház háborús kára 8,471.000 P. volt, ebből 6,063.900 P-t tett ki a németek által elrabolt mozdonyok, szerkocsik, mozdonyfelszerelési tárgyak stb. értéke.¹⁸ A németek a nehezebben szállítható vasúti biztosítóberendezések (jelzők, váltóállítók, sorompók stb.) jelentős részét elpusztították.¹⁹ A menekülő fasiszták gázságaik betetőzéseként október 9-én felrobbantották a közúti hidat. Mindez azonban már a pusztulásra érett, korhadt rendszer végvonaglásra volt. A fasiszta garázdálkodásnak a Vörös Hadsereg győzelmes harcai véget vetettek Szegeden. A szovjet csapatok 1944. október elején megindították a Magyarország felszabadítására irányuló hadműveleteket. Már a támadás első napján áttörték a fasiszta védelmi vonalakat, felszabadították Makót, majd a Tiszán átkelve október 11-én Szegedet is. Ezen a napon virradt fel Szegeden a hosszú, keserves elnyomatás után az új életet fakasztó szabadság hajnala.

II.

A DEMOKRATIKUS ÚJJÁSZÜLETÉS SZEGEDEN

1. A szovjet parancsnokság segítsége az új élet kibontakozásához

A Vörös Hadsereg diadalmas előretörése Szeged népének is meghozta a népi hatalom építésének legfontosabb feltételét, a szabadságot. A szovjet városparancsnokság legelső tettei azonban azt is bebizonyították, hogy a felszabadítók a legmesszebbmenő segítséget is megadják az újjáépítéshez, a békés alkotó munkához. A városparancsnokság legelső plakátja felhívta a dolgozókat: »Maradjatok helyeteken és folytassátok békés munkátokat. Gondoskodjatok az ipari, kereskedelmi... és egyéb üzemek, va-

¹⁵ Szegedi polgármesteri iratok. 18737/1944. Szegedi Állami Levéltár.

¹⁶ A Magyar Kender-Len és Jutaipari R. t. iratai. »Iparügyi minisztérium 1943. április 1—1944. december 31« dosszié. (Jelentés az iparügyi miniszternek 1944. október 10-én.) Szegedi Állami Levéltár.

¹⁷ Szegedi Népakarat 1944. október 19.

¹⁸ A Szegedi MÁV-igazgatóság iratai 737/1945. A MÁV igazgatóság levéltára. Szeged. (Az adatok a károk összegét az 1944. júniusi pengő értéknek megfelelően tüntetik fel.)

¹⁹ U. ott. Jellemző pl., hogy a Szeged—Kiskunfélegyháza—Kiskunhalas szemaformesteri szakaszon a biztosító berendezések háborús kárának 70%-a német rombolásból keletkezett.

lamint a hatóságok működéséről.«¹ A városparancsnokság rendet, nyugalmat biztosított; Szeged népe egy-két nap alatt meleg barátsággal vette körül a felszabadítókat.² A Vörös Hadsereg iránti bizalom napról napra mélyült, mert a dolgozók látták, hogy a városparancsnokság a lakosság legégetőbb kérdéseinek megoldását is szívéen viseli.

A szovjet városparancsnokság kezdte helyreállítani a német rablások által szétzúllott szegedi *közellátást*; biztosította a lakosság részére dolgozó pékek tüzelővel, sóval, liszttel, élesztővel való ellátását.³ Segítségét adott ahhoz, hogy a hatóság a városban található nagyobb tétel élelmiszert és tüzelőanyagot lefoglalhassa és a lakosság ellátására felhasználhassa.⁴ A *gazdasági élet* mielőbbi megindítását a nyomasztó pénzhiány enyhítésével és szállítási eszközök rendelkezésre bocsátásával mozdította elő.⁵ A városparancsnokság külön súlyt helyezett a szegedi nagyüzemek termelésének megindítására. A szovjet csapatok jelentős megrendeléseket adtak a szegedi gyáraknak és »a hadsereg részére végzendő munka zavartalanságát, az anyag biztonságát... biztosította a Városparancsnokság...«.⁶ A legtöbb szegedi gyár a Vörös Hadsereg által szállított nyersanyagból dolgozott. A Kenderfonógyár a működéséhez szükséges szénét, olajat és egyéb üzemanyagokat a városparancsnokságtól kapta.⁷ Az »Orion« börgyár a felszabadulást követő három hónap alatt 30.307 kg. bórárut szállított 751.817 P. akkori ellenérték megtérítése ellenében a szovjet csapatoknak.⁸ A felszabadulást követő napokban ugyancsak szovjet kezdeményezésre indult meg a Szegeden jelentős kisipar termelő munkája, elsősorban a ruházati és élelmezési iparágakban.⁹ A városparancsnokság keltette életre a kereskedelmet, a postaforgalmat és megindította a *közlekedés*, elsősorban a vasút újjáépítését a MÁV szegedi dolgozóinak segítségével. Szovjet műszaki tisztek irányításával már október közepén megkezdődtek a vasút helyreállítási munkálatai. Az állomásfőnökség és az osztálymérnökség dolgozói a felszaggatott vágányok gyors helyreállításával, a fűtőház és a fiókműhely dolgozói a fűtőház és a fűtőház járműútjainak rendbehozatalával, több mozdony éjjel-nappali munkával történt megjavításával teremtették meg a vasúti közlekedés megindításának feltételeit.¹⁰ A legnagyobb nehézségek között végzett önfeláldozó munka nagyszerű példáját adták azok a mozdonyvezetők és fűtők, akik nemegyszer 260—500 óráig tartó szolgálatot teljesítettek és a német repülő-

¹ Felhívás a Vörös Hadsereg által a német fasiszta elnyomás alól felszabadított magyar lakossághoz. Szegedi Somogyi Könyvtár. Plakátgyűjtemény.

² A Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának, valamint a szegedi, orosházi, hódmezővásárhelyi és makói szervezetek vezetőségének Szegeden, 1944. évi november hó 9-én megtartott ülésének jegyzőkönyve. Lásd Felszabadulás 1944. szeptember 26—1945. április 4. Szikra, 1955. 150. old.

³ Szegedi polgármesteri iratok. 18786/1944. Szegedi Állami Levéltár.

⁴ U. ott 17223/1944.

⁵ Szeged város Gazdasági Bizottságának iratai. 1944—1945. A Gazdasági Bizottság 1944. október 26-i ülésének jegyzőkönyve. Szegedi Állami Levéltár.

⁶ A Szegedi Kenderfonógyár R. t. iratai »Orosz katonaság 1944—1945« dosszié. (Levél a városparancsnoksághoz 1944. november 5-én.) Szegedi Állami Levéltár.

⁷ U. ott.

⁸ Az »Orion« börgyár R. t. iratai. »Leltár 1945« dosszié. (Jelentés az 1944. üzletévről.) Szegedi Állami Levéltár.

⁹ A szegedi Ipartestület iratai 4263/1944 Szegedi Állami Levéltár.

¹⁰ A szegedi MÁV-igazgatóság iratai 7178/1945. A MÁV-igazgatóság levéltára. Szeged.

gépek állandó támadása közepette, életük, egészségük kockáztatásával, sőt feláldozásával továbbították a frontra a szovjet csapatszállítmányokat.¹¹

A Horthy-rendszer utolsó napjainak zűrzavara után a szovjet városparancsnokság működése döntő módon hozzájárult a szegedi élet rendes mederbe tereléséhez. Ezt bizonyítja az *iskolai és kulturális élet* gyors megindulása is. A városparancsnokság kezdeményezésére már 1944. november 3-án az összes szegedi elemi iskolában és a legtöbb középiskolában megkezdődött a tanítás.¹² Pedig hatalmas nehézségekkel kellett megküzdeni, hiszen a menekülő német csapatok és magyar fasiszta cinkosaik által október elején végrehajtott ún. »hadműveleti kiürítés«¹³ következtében a város oktatási intézményei úgyszólván teljesen anyagi erőforrások, felszerelés, fűtőanyag, tankönyv, tanerő és oktató személyzet nélkül maradtak. De a mostoha körülmények között is, a helyükön maradt dolgozók fáradságot nem ismerő munkájával megindult az oktatás. A szovjet parancsnokság tette lehetővé, hogy november közepén a Szegeden maradt 6 professzor vezetése alatt, 162 hallgatóval az egyetem is megkezdhette működését.¹³ A szovjet katonai hatóságok nagy súlyt helyeztek a tanítás háborítatlanságára és biztosították a város területén működő iskolák tűzifaszükségletét.¹⁴ Ilyen és sok más hasonló rendelkezés, amely áthidalta a meginduló új szegedi élet kezdeti nehézségeit, megnövelte a város dolgozóinak bizalmát a szovjet nép iránt.

2. A Magyar Kommunista Párt legális újjászervezése

A Vörös Hadsereg a nagyobb magyar városok közül Szegedet szabadította fel legelőször. E ténynek nemcsak katonai, hanem igen nagy politikai jelentősége is volt. Ebben a magyar városban indulhatott meg először a szabad élet, az új, demokratikus Magyarország építése. Szeged dolgozói a szovjet csapatok által biztosított szabadság légkörében mindent lenyűgöző erővel, tettvággyal léptek a nemzeti újjászületésért vívott harc küzdőterére. Ezt a harcot az újjászervezett kommunista párt vezette. A felszabadulás után a munkásosztály és legjobb fiai, a kommunisták ugrottak elsőnek talpra Szegeden is. A kommunista mozgalom helyi vezetői már a felszabadulást megelőző napon megalakították a *Kommunisták Magyarországi Pártja Szegedi Csoportját*.¹⁵ A csoport legfőbb feladatának a rend helyreállítását, a termelő munka megindítását, a közigazgatás és közellátás szervezését tekintette. A szegedi kommunisták munkája Vas Zoltánnak, a párt külföldi bizottsága kiküldöttének Szegedre érkezése után vált eredményesebbé és határozottabbá.¹⁶ Vas Zoltán közvetlen irányításával megkezdődött a Magyar Kommunista Párt megszervezése a felszabadított területeken, Szeged központtal. Ez a nagyszabású pártépítő munka az 1944. október 18-án megtartott nagygyűléssel kezdődött el. A

¹¹ U. ott.

¹² Szegedi polgármesteri iratok. 18705/1944. Szegedi Állami Levéltár.

¹³ A Szegedi Tudományegyetem rektori hivatalának iratai. 31/1944—45. és 158/1944—45. Szegedi Állami Levéltár.

¹⁴ Délmagyarország 1944. november 26. A szegedi iskolákban folyik a tanítás.

¹⁵ Id. Komócsin Mihály, Tombác Imre és Csúri József visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1954. május 6.

¹⁶ Ladányi Benedek visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1955. március 18.

szegedi dolgozók első szabad nagygyűlésén Vas Zoltán a demokratikus nemzeti erők összefogásának programját hirdette.¹⁷ Október végén a szegedi központ irányításával egymásután jöttek létre a párt szervezetei a felszabadult területeken. Ezekben a napokban a párt külföldi bizottságának még néhány tagja Magyarországra érkezett és megalakította Szegeden a legális kommunista párt Központi Bizottságát.¹⁸ A demokratikus nemzeti újjászületés vezető ereje, a Magyar Kommunista Párt tehát Szegeden kezdte meg legális működését.

A kommunista párt csak úgy vezethette az újjászületés küzdelmeit, ha alapszervezetei is megerősödnek. A szegedi kommunisták a párt legális újjászervezése után a felszabadulás előtti illegális munkában dolgozók és a becsületes, baloldali szociáldemokraták bevonásával erősítették szervezetüket.¹⁹ Gondot fordítottak azonban a haladó értelmiség szervezésére is; már 1944. október 26-án megalakult a pártszervezet értelmiségi csoportja.²⁰ A szegedi szervezet igen fontos alkotó eleme volt az ún. »budapesti csoport«, amely a fővárosban és környékén illegálisan dolgozó, de valamiképpen Szegedre került elvtársakból állott. A képzett, tapasztalt fővárosi kommunisták Szegeden tartózkodásuk ideje alatt igen értékes segítséget nyújtottak a szegedi pártszervezetnek.²¹ A szegedi szervezet vezetői a munkás-paraszt szövetség megteremtése jegyében erőteljes pártépítő munkát végeztek a Szeged-környéki falvak szegényparasztsága körében is. Október 23-án Kiskundorozsmán rendezett nagygyűlést a párt, amelyen »hajlotthatú földmunkások, naptól cserzett arcú építőmunkások, fáradt, nyomorban összetört munkásanyák, fiatal, egyszerű proliánok jöttek össze ifjú munkásokkal és a letűnt rendszer által mélyen sújtott kisgazdákkal«, s lelkesen tüntettek a MKP mellett.²² Erre a lelkesedésre támaszkodva alakult meg a párt dorozsmai szervezete, amivel »...újabb kő lett letéve az új világ alapjaihoz«.²³ November elejétől kezdve a pártépítő munka Szegeden és a tiszántúli területeken a Szegeden működő Központi Bizottság által kidolgozott irányelvek szerint folyt.

A felszabadított területeken gyors ütemben épülő kommunista pártszervezetek általában helyesen jelölték meg a legközelebbi feladatokat és a szovjet városparancsnokságokkal válllvetve harcoltak az élet megindításáért. A párt Szegeden is és a környező felszabadult városokban is »...igyekezett rendet vinni a zürzavarba, támogatva a Vörös Hadsereget...«.²⁴ A Központi Bizottság a párt egyik legfőbb feladatákként a ter-

¹⁷ Szegedi Népakarat 1944. október 19.

¹⁸ Nemes Dezső. Magyarország felszabadulása. Szikra, 1955. 147. old.

¹⁹ A Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának, valamint a szegedi, orosházi, hódmezővásárhelyi és makói szervezetek vezetőségének Szegeden, 1944. évi november hó 9-én megtartott együttes ülésének jegyzőkönyve. A jegyzőkönyv hivatkozott része a Párttörténeti Intézet (Budapest) archívumában található. P. 39/1/2. sz.

²⁰ Szegedi Népakarat 1944. október 27. Beszámoló a kommunista párt intellektuális csoportjának alakuló gyűléséről.

²¹ Ladányi Benedek visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1955. március 18.

²² Szegedi Népakarat 1944. október 24. Kiskundorozsma lakossága hitet tett a kommunista párt célkitűzései mellett.

²³ U. ott.

²⁴ A Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának, valamint a szegedi, orosházi, hódmezővásárhelyi és makói szervezetek vezetőségének Szegeden, 1944. évi november hó 9-én megtartott együttes ülésének jegyzőkönyve. Lásd Felszabadulás 1944. szeptember 26. — 1945. április 4. Szikra, 1955. 150. old.

melő munka megindítását és irányítását jelölte meg.²⁵ A kommunisták kezdeményezték az üzemi tanácsok megalakítását a gazdátlanul álló gyárak vezetésére és a termelés megszervezésére. Az ország legelső üzemi tanácsa a szegedi Kenderfonó-gyárban alakult meg. A Kenderfonó-gyár példája nyomán 1944. december végére csaknem valamennyi szegedi üzemben megválasztották az üzemi tanácsot. Ez a szerv — olvashatjuk pl. a Pick-féle szalámigyár üzemi tanácsát megválasztó munkásgyűlés jegyzőkönyvében — »nem tulajdonosa, csak vezetője a vállalatnak, s mint ilyen, felelősségteljesen vezeti és intézi a vállalat üzemi életének minden megnyilvánulását... Irányítja és ellenőrzi összes alkalmazottainak munkáját.«²⁶ Működésével megvalósult a munkásellenőrzés a vállalatok termelése és vezetése felett. Az üzemi tanácsok a dolgozók alkotó kezdeményezésére támaszkodva a gyárakban megkezdték a háborús károk helyreállítását. Így pl. az újszegedi kendergyár üzemi tanácsa — amely még október végén megalakult — az üzem munkásaiból kőműves és szerelő brigádokat alakított, amelyek a súlyos bombakárokat szenvedett gyárépületeket hozták rendbe és a megmaradt gépeket használhatóvá tették. A kommunisták e nagyszerű kezdeményezése nyomán vált lehetővé, hogy a gyár 1944 végén már mintegy 100 munkással dolgozhatott.²⁷ Az üzemi tanácsok gondoskodtak a termelés anyagi feltételeinek biztosításáról (szén, nyersanyag, pénz a munkások fizetésére stb.), az üzem munkásai számára közéleti cikkek beszerzéséről, a Vörös Hadsereg és a polgári lakosság szükségleteit kielégítő termelésről. A kommunisták kezdeményezésére a legtöbb szegedi üzemben (Kenderfonó-gyár, cipőgyárak, gázgyár, villanytelep, vízművek, lemezgyár stb.) már a felszabadulást követő napokban megindult a termelő munka.²⁸

A párt volt a legelső harcosa a mezőgazdasági munkák megindításának is. A szegedi kommunisták már a felszabadulást követő napokban felhívással fordultak a parasztsághoz és a nemzetmentés nagy munkájába való bekapcsolódásra szólították fel.²⁹ A MKP kezdeményezésére szervezte meg a város az elhagyott birtokokon még lábon álló termés betakarítását. A kommunisták hívó szavára indultak meg az őszi mezőgazdasági munkák Szeged határában. A kommunisták kiadták a jelszót: »Ha nincs eke, kapával törjük fel a földet. Vessünk, hogy jövőre ehessünk.«³⁰

A kommunista pártnak egy másik nagyon fontos feladata a jórészt szétesett *közigazgatási apparátus újjászervezése és megindítása* volt. A szegedi közigazgatás életre keltésében döntő szerepe volt annak a bizottságnak, melyet a pártszervezet küldött be a városházára.³¹ E bizottságnak véleményező és ellenőrző szerepe volt.³² Útmutatásokat adott a polgári közigazgatási szakembereknek, fenntartotta a kapcsolatot a közigazgatás

²⁵ U. ott.

²⁶ Szegedi polgármesteri iratok 19 559/1944. Szegedi Állami Levéltár.

²⁷ Az újszegedi kendergyár munkásainak visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1954. augusztus 4. Az üzem munkáslétszáma a második világháború idején kb. 1600—1800 fő volt.

²⁸ Délmagyarország 1944. november 19. Szeged újjáépítési problémái.

²⁹ Szegedi Népakarat 1944. október 23. A parasztság helyzete és teendői.

³⁰ U. ott. 1944. október 24. Kiskundorozsma lakossága hitet tett a kommunista párt célkitűzései mellett.

³¹ Id. Komócsin Mihály visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1954. dec. 23.

³² Szegedi polgármesteri iratok 21588/1944. Szegedi Állami Levéltár.

és a szovjet városparancsnokság között.³³ Végző soron a városvezetés és a közelet irányításának minden gondja a kommunista pártra hárult.³⁴ A felszabadulást követően meginduló szegedi élet minden megnyilatkozásában a kommunisták irányító szerepe mutatkozott meg. A kereskedelem, a közlekedés, a kulturális- és sport-élet gyors megindulása hirdette Szeged népének a kommunisták vezetése alatt kibontakozó élniakarását, alkotó erejét. A demokrácia friss levegőjében életre keltek a negyedszázadon át elnyomott erők és már néhány hónap gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális stb. eredményeivel bebizonyították, hogy népünk élni tud a felszabadítók legnagyobb ajándékával, a szabadsággal.

3. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulása

A Horthy-fasizmus vezető politikusai, az ellenforradalom történetírói lépten-nyomon azt hangoztatták, hogy »a győzelmes nacionalista szellem«, amely a Tanácsköztársaság vérbefojtása után »áradt szét az országon«, Szegeden fakadt fel.³⁵ De a munkások és parasztok vérebe gázoló nagybirtokos-nagytokés »újjászületéshez« Szeged népének semmi köze sem volt. Ellenben a felszabadulás napjaiban meginduló demokratikus nemzeti újjászületésnek Szeged dolgozói lendítő lökést adtak azzal, hogy a felszabadított területeken elsőknek tették magukévá a kommunisták programját. Nemzeti felemelkedésünk vezető pártja Szeged népét sorakoztatta fel először a népi demokrácia megteremtésének zászlaja alá. Szeged példája ösztönzően hatott 1944 őszén a felszabadult tiszántúli területek népmozgalmának kibontakozására, ami lehetővé tette új államiségünk létrejöttét, az Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülését és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megválasztását.

A felszabadított országrészekben a politikai helyzet legjellemzőbb vonása az volt, hogy a demokratikus erők, elsősorban a munkásosztály forradalmi erői azonnal felszínre törtek. Ezek az erők a kommunista párt kezdeményezésére Szegeden öltöttek először szervezeti formát és a kommunisták adtak e szervezetek működésének határozott, céltudatos politikai irányt. A MKP hatalmas nevelő munkát végzett már ezekben a hónapokban is a tömegek között. A szegedi napisajtó, a *Szegedi Népakarat*, majd a *Délmagyarország*, továbbá a *Szikra* könyvkiadó kiadványai, valamint a párt által rendezett nagygyűlések megmutatták, hogy a MKP törődik a lakosságot érintő minden kérdés gyors megoldásával. A párt azt hirdette, hogy »lesz magyar újjászületés«.³⁶ Ennek azonban az volt a feltétele, hogy az összes demokratikus, haladó erők összefogjanak. A független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésének ez volt az egyetlen lehetséges útja. A MKP e program valórválásának első lépéseként, a széleskörű nevelőmunka eredményeire támaszkodva 1944 őszén egymásután hívta életre a demokratikus szervezeteket.

A MKP legális újjászervezése után elsősorban Szegeden és közvetlen környékén megteremtette a szakszervezeteket. Legelőször az építő-

³³ Id. Komócsin Mihály visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1954. dec. 23.

³⁴ Délmagyarország 1944. november 30. Sürgős program.

³⁵ Bokor Pál. Szegedországtól Magyarorszáig. Stádium 1939. 9. old.

³⁶ Felszabadulás 1944. szeptember 26. — 1945. április 4. Szikra, 1955. 144. old.

munkások és nyomdászok (1944. október 22.), majd a vasutasok (október 25.), könyvkötők (október 28.), élelmezési munkások és famunkások (október 29.) szakszervezete alakult meg.³⁷ Ezekben a napokban hozták létre a kommunisták a földmunkások szakszervezetét is.³⁸ November végére csaknem az összes szegedi szakmák szakszervezete működött, sőt a szellemi munkások, orvosok, tanárok, újságírók is szakszervezetbe tömörültek.³⁹

A nemzet összes demokratikus erőinek mozgásba hozása érdekében a kommunista párt segítette elő a többi demokratikus párt, elsősorban a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, valamint a Nemzeti Parasztpárt, a Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt megszervezését és működését.⁴⁰ A Nemzeti Parasztpárt és a Kisgazdapárt már 1944. november végén kibontotta zászlaját.⁴¹ Csakhamar követte ezt a többi párt szervezkedésének megindulása is. Az újból életrekelte demokratikus pártok szegedi szervezetei a főváros felszabadulásáig irányították a felszabadult országrészekben a vidéki pártszervező munkát. A politikai élet pezsgésének, a demokratikus erők aktivizálódásának jele volt az ifjúság szervezeteinek (Kommunista Ifjúsági Szövetség, Antifasiszta Diákszövetség) és a dolgozók szervezeteinek (Antifasiszta Dolgozó Nők Szövetsége, Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) megalakulása és működése is. E tömegszervezetek a MKP vezetése alatt állottak és a párt politikájának harcos támaszai voltak.

A kommunista párt a felszínre került és aktivizálódott demokratikus erőket közös mozgalomban, a *Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban* egyesítette és létrehozta e mozgalom helyi szerveit, a nemzeti bizottságokat. A kommunisták a felszabadulás percétől kezdve kettőzött erővel harcoltak a demokratikus nemzeti erők összefogásáért. A MKP szegedi szervezetének 1944. november 19-én tartott taggyűlése határozatilag kimondotta, hogy »A szegedi kommunisták kötelessége minden erejükkel odahatni, hogy a többi demokratikus, németellenes pártok részvételével megalakuljon a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi bizottsága.«⁴² A MKP céltudatos munkájának eredményeként a demokratikus pártok és a szakszervezetek képviselőinek 1944. december 2-i értekezlete elhatározta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakítását, és létrehozta a szegedi nemzeti bizottságot.⁴³ A Függetlenségi Front létrehozása tehát Szegeden valósult meg olyan program alapján, amelynek megvalósítása a munkásosztály, a parasztság, a demokratikus értelmiség, a kispolgárság közös érdeke volt. A MKP dolgozta ki Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programját, amelyet 1944. de-

³⁷ E szakszervezetek megalakulásáról a Szegedi Népakarat 1944. október 23—27-i számai tudósítanak.

³⁸ A Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége jelentése a XVII. küldöttközgyűlésnek. 1948. 22. old.

³⁹ Délmagyarország 1944. december 15. A szabad szakszervezetek munkája.

⁴⁰ A MKP szegedi szervezetének 1944. évi november hó 19-én megtartott taggyűlésének jegyzőkönyve. Páttörténeti Intézet. Archivum. P. 39/1/8.

⁴¹ Délmagyarország 1944. november 25. A német parancsra feloszlott Független Kisgazdapárt újra megkezdte működését.

⁴² Felszabadulás 1944. szeptember 26. — 1945. április 4. Szikra, 1955. 180. old.

⁴³ Délmagyarország 1944. december 3. Megalakult a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi bizottsága.

cember 3-án, a városi színházban tartott feledhetetlenül szép, lelkeshangulatú nagygyűlésen a szegedi dolgozók elé terjesztett.⁴⁴

A Függetlenségi Front programja legfontosabb feladatként a német megszállók és magyar cinkosaik elleni kérelmlenyes harcot, a demokratikus átalakulás végrehajtását, a demokratikus magyar állam haladéktalan megteremtését, az ország újjáépítésének azonnali megindítását jelölte meg. Kimondotta, hogy minden városban és községben létre kell hozni »a demokratikus pártok megbízottaiból és kipróbált fasisztaellenes hazafiakból« a nemzeti bizottságokat.⁴⁵ Ezt a programot hatalmas lelkesedéssel tette magáévá Szeged dolgozó népe; felszabadult lélekkel, harcossan csatlakozott azokhoz az eszmékhez, amelyekért a kommunista párt a német rablőháború kitörésének első percétől kezdve harcolt.⁴⁶ A szegedi dolgozóknak ez a kézfogása — mondotta a nagygyűlésen a MKP szónoka — jeladás volt az egész ország dolgozóinak arra, hogy fogjanak össze »... a németek kiverésére, a bűnösök megbüntetésére, a haza megmentésére, az új, boldog, erős, demokratikus Magyarország felépítésére.«⁴⁷

Szeged népének december 3-i megmozdulása lökést adott a demokratikus népmozgalom kibontakozásának a felszabadított Tiszántúlon. A szegedi dolgozók nagyszerű kezdeményezése is szerepet játszott abban, hogy Debrecen, Kistelek és más helységek magukévá tették a Függetlenségi Front programját. Az ország első nemzeti bizottságának, a Szegedi Nemzeti Bizottságnak a példájára mindenütt megalakultak a Függetlenségi Front helyi szervei. A nemzeti bizottságok mozgásba hozták a népi erőket a reakció maradványai elleni harcra és az Ideiglenes Nemzetgyűlés küldötteinek megválasztására.⁴⁸ A tiszántúli nemzeti bizottságok a Szegedi Nemzeti Bizottság politikai munkája nyomán — közülük több a Szegeddel való kapcsolat révén — végezték feladatukat. Ez segítette őket a népi demokratikus államiságunk létrejöttéért, az új államhatalom és az új államigazgatás ideiglenes központi szerveinek megválasztásáért vívott harcukban.

A debreceni nemzetgyűlés összeülésével megszületett a népi demokratikus állam. Határozott formát öltött a munkásság és parasztság demokratikus diktatúrája. Az új magyar állam felépítése Szegedről indult ki. Kialakulásában Szeged népének jelentős szerepe volt, amivel a város beírta nevét a nemzeti újjászületés történetébe.

⁴⁴ U. ott. 1944. december 5. Szeged népe hitet tett a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja mellett.

⁴⁵ U. ott. 1944. december 3. Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének útja.

⁴⁶ U. ott. 1944. december 5. Szeged népe hitet tett a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja mellett.

⁴⁷ U. ott.

⁴⁸ U. ott. 1944. december 14. Harcos, demokratikus népmozgalmat!

III.

HARC A FÜGGETLENSÉGI FRONT PROGRAMJÁNAK MEGVALÓSÍTÁSAÉRT

1. A demokratikus erők egységének szorosabbá válása

Az Ideiglenes Kormány létrehozása után a felszabadított területeken mindenütt szervezeten megindult a harc a Függetlenségi Front programjának valóraváltásáért. Ettől kezdve a demokratikus nemzeti erők gyorsabban növekedtek és az előttük álló hatalmas feladatok megoldására mind szilárdabban összefogtak. A független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért vívott küzdelem vezető ereje, a *Magyar Kommunista Párt eszmeileg, politikailag és szervezetenként együtt fejlődött* a növekvő, megoldásuk közvetlen napirendre kerülésével mind sokrétűbbé váló feladatokkal. A szegedi pártszervezet 1945 első hónapjaiban a városban és közvetlen környékén egymás után építette ki területi szervezeteit.¹ Ezzel párhuzamosan megkezdte az üzemi pártszervezetek létrehozását is. Január 10-én a Kenderfonó-gyárban megalakult a felszabadult országrészek első üzemi pártszervezete.² Ezt követte még januárban az újszegedi kendergyár, majd a tavaszi hónapokban más üzemek MKP szervezetének létrejötte. A párt taglétszáma ebben az időben már gyorsan növekedett.³ Ez a szervezeti fejlődés és a főváros felszabadítása után Budapestre költözött Központi Vezetőség által adott eszmei-politikai iránymutatás, ennek alapján a dolgozók igazi érdekeit szolgáló gyakorlati politika biztosította Szegeden is a kommunisták vezető szerepét.

1945. januárjától a többi demokratikus párt is szervezetenként megerősödött. Jelentősen növekedett a Szociáldemokrata Párt, amely a szegedi és környékbeli területi szervezetek mellett szintén hozott létre üzemi szervezeteket (a Pick-féle szalámigyárban, az újszegedi kendergyárban stb.). Az öt demokratikus párt szegedi szervezetei taglétszámának gyarapodása azt mutatja, hogy mind szélesebb rétegek akartak bekapcsolódni az új, népi Magyarország felépítésének munkájába. A dolgozók legszélesebb rétegei újból és újból kifejezésre juttatták, hogy helyeslik a Függetlenségi Front programját. A szegedi ipartestület például nyílt levélben tett hitet a független, szabad, demokratikus Magyarország mellett és leszögezte, hogy a szegedi és környékbeli kisiparosság »... minden erejével részt akar venni a romok eltakarításában, a fasiszmus elpusztításában...«⁴. A dolgozó tömegeknek a Függetlenségi Front programja alapján kibontakozó alkotóvágya valamennyi demokratikus párt vezetőit a kommunista párttal való országépítő együttműködés melletti kiállásra készítette.⁵

Az új Magyarország felépítésének a dolgozó tömegekben élő őszinte vágya megkönnyítette a kommunisták számára a nemzeti egység szoro-

¹ 1945. február közepére már működtek a belvárosi, alsóvárosi, felsővárosi, móravárosi, rókusi, újszegedi, somogyitelepi, sándorfalvai, várostanyai stb. szervezetek. Délmagyarország 1945. február 17. Nemzeti Segély. Hol lehet jelentkezni?

² Agócsi János visszaemlékezése. Kézirat 5. old.

³ Ladányi Benedek visszaemlékezése. Jegyzőkönyv 1955. március 18. A taglétszám gyors növekedésére jellemző, hogy pl. az újszegedi kendergyár MKP szervezetének létszáma 1945. január végétől május elejéig megkétszereződött.

⁴ Délmagyarország 1945. január 5. A magyar kézműiparosság.

⁵ U. ott. 1945. március 27.

sabbá kovácsolását. A kommunista párt továbbra is azt hirdette, hogy a Függetlenségi Front programjának valóraváltásához elengedhetetlen »... a tisztességes magyaroknak, a demokratikus, a hazáját szerető és megmenteni akaró magyaroknak őszinte és halálosan komoly összefogása.«⁶ Ezért javasolta és teremtette meg a Kommunista Ifjúsági Szövetség szegedi csoportja a munkás, paraszt és értelmiségi ifjúság egységes szervezetét, a *Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget* (1945. január 7.).⁷ A MaDISZ a hazafias érzésű magyar ifjúság összefogását megvalósítva harcot hirdetett »... a független, szabad, demokratikus Magyarországért, ezen belül az ifjúság saját problémáinak megoldásáért.«⁸ A Függetlenségi Front megerősödésének, a demokratikus erők tömörülésének nagyon jelentős tényezője volt a két munkáspárt országos akcióegységének, ennek nyomán a *két munkáspárt szegedi szervezete akcióegységének* megteremtése 1945. február 1-én.⁹ Ez az egység megerősítette a Függetlenségi Frontot és nagymértékben meggyorsította programjának helyi megvalósítását, mert a munkásosztály erejét szilárdan összefogta e cél mielőbbi elérésére.

2. A német és magyar fasizták elleni fegyveres harc, a Vörös Hadsereg támogatása

A második világháborúban a német fasizmus utolsó csatlósa Magyarország volt. Amikor a Szovjet Hadsereg győzelmes fegyverei ellenállhatatlanul szorították kifelé hazánkból a hitlerista csapatokat és összeülhetett az Ideiglenes Nemzetgyűlés, megalakulhatott az Ideiglenes Kormány, az új népi hatalomnak létérdeke és becsületbeli kötelessége volt, hogy kivége részét a fasizmus elleni fegyveres harcból. Csakis így mohattuk le azt a gyalázatot, hogy Hitler utolsó zsoldosai voltunk, csakis a reakció elleni harcban bontakozhattak ki azok az erők, amelyekre a népi demokratikus Magyarország felépítése várt.¹⁰ Szeged népe megértette, hogy az új magyar nemzeti hadsereg mielőbbi megteremtése és a németellenes fegyveres harc elsőrendű nemzeti ügy. Ennek tanúbizonyossága a Szegedi Nemzeti Bizottság által 1945. február 4-én rendezett nagygyűlés lelkes hangulata. E nagygyűlésen a kommunisták hívó szavára dörgő tapssal és éljenzéssel vállalta egy hadosztály kiállítását.¹¹ A fegyveres szabadságharc ügyét elsősorban a nagyüzemi munkások tették magukévá. Az Ideiglenes Kormány miniszterelnökének szegedi látogatásakor, 1945. február 18-án munkásküldöttség kereste fel a kormányfőt és a küldöttek kijelentették, hogy a szegedi munkások »... minden áldozatra készek az új magyar hadsereg felállítása érdekében.«¹² A szegedi had-

⁶ U. ott. 1945. január 6. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés második ülésnapja Debrecenben. Révai József a Kommunista Párt részéről beszélt.

⁷ U. ott. 1945. január 9. A Demokratikus Ifjúsági Szövetség szegedi alakuló nagygyűlése.

⁸ A MaDISZ szegedi szervezetének levele a nemzeti bizottsághoz a szövetség célkitűzéseiről. Páttörténeti Intézet. Archivum. 28/V/X/9. sz.

⁹ Délmagyarország 1945. február 4. Munkásegység Szegeden. Együttes harc a demokrácia megvalósításáért.

¹⁰ U. ott. 1945. február 6. Révai József toborzója.

¹¹ U. ott.

¹² U. ott. 1945. február 21. Munkás- és parasztküldöttségek a miniszterelnöknél.

osztály magvát is nagyüzemi és vasúti munkások alkották. Mindez azt igazolja, hogy Szeged népe hű maradt az 1848—49-es szabadságharc dicső hagyományaihoz.

A Függetlenségi Front egyik célkitűzésének megvalósítása jutott kifejezésre abban, hogy Szeged dolgozói a legönfeláldozóbban *segítették a sebesült szovjet katonákat*, mert ez a város hálájának és a Vörös Hadsereg támogatásának kifejezése volt. A kommunista párt szegedi szervezeteinek, a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének vezetésével széles társadalmi mozgalom bontakozott ki Szegeden. Ennek eredményeként a város lakossága »... erejét messze túlhaladóan, ágyneművel, fehérneművel, fekvőhellyel saját erejéből látta el... a kórházakat...« és a bennük elhelyezett nagyszámú sebesültet.¹³ A felszabadult nép hálájának a nagy áldozatokhoz méltó, komoly megnyilvánulása volt a Vörös Hadsereg születésének 27. évfordulóján tízezer szegedi dolgozó tüntetése az orosz és magyar nép barátsága mellett.¹⁴

3. A népi demokratikus államhatalom szegedi szervének megteremtése. *Harc a fasiszta reakció maradványainak szétzúzásáért*

A nemzeti bizottságok, köztük a Szegedi Nemzeti Bizottság is, az Ideiglenes Kormány létrejöttét megelőző hetekben részben politikai, részben közigazgatási feladatokat oldottak meg. A Szegedi Nemzeti Bizottság a Függetlenségi Front programjának végrehajtására mozgósított, de emellett gazdasági, kulturális stb. intézkedéseket is tett. Az Ideiglenes Kormány megalakulása után döntően politikai jellegű tevékenységet fejtett ki. Ez abban is kifejezésre jutott, hogy irányította a közigazgatás demokratizálásának, a demokratikus önkormányzati szervek megteremtésének munkáját, örködött azon, hogy e szervek tevékenységét demokratikus szellem hassa át, de a közigazgatási kérdések gyakorlati megoldását átengedte az új önkormányzati szerveknek.¹⁵ A Szegedi Nemzeti Bizottság még 1944. december közepén határozatot hozott egy 79 tagú *törvényhatósági bizottság* megalakításáról. Ebbe az új törvényhatósági bizottságba az egyes pártok és a szakszervezeti bizottság arányosan küldtek be képviselőket.¹⁶ A demokratikus, népi önkormányzat megteremtése útján további előrelépést jelentett az, hogy márciusban a nemzeti bizottság 120 főre egészítette ki létszámát.¹⁷ Az új önkormányzat megteremtésével a népi demokráciának nagyjelentőségű helyi szerve jött létre, amelynek a későbbiekben fontos szerep jutott a szegedi politikai élet balfelé fejlődésének siettetésében.

¹³ Szegedi polgármesteri iratok 3124/1945. Szegedi Állami Levéltár.

¹⁴ Délmagyarország 1945. február 25. Tízezer főnyi tömeg ünnepelte Szegeden a Vörös Hadsereg 27-ik születésnapját.

¹⁵ A nemzeti bizottságoknak az Ideiglenes Kormány megalakulása utáni feladatait Révai József körvonalazta Kellenek-e Nemzeti Bizottságok és mire? c. cikkében. Délmagyarország, 1945. január 14.

¹⁶ U. ott. 1944. december 14. A Nemzeti Bizottság megalakította a törvényhatósági bizottságot és kimondta a népbíróság felállítását.

¹⁷ Szegedi főispáni iratok 310/1945. Szegedi Állami Levéltár. Az új törvényhatósági bizottságba a MKP, a SzDP, a Kisgazdapárt és a szakszervezetek 23—23, a Demokrata Polgári Párt és a Nemzeti Parasztpárt 14—14 tagot küldtek.

A nemzeti bizottság egyik igen fontos politikai feladata volt a népi demokratikus rend szegedi frontjának megerősítése. Ez megkövetelte a háborús és népellenes bűnösökkel, a nyilasokkal való könyörtelen leszámolást. A kommunisták vezetésével a felszabadulás napjaiban megszerzett polgárórság, majd ennek átszervezése után kialakult szegedi rendőrség csakhamar megkezdte a helyi nyilasfront felgöngyölítését.¹⁸ Az ügyészségen meghúzódo ellenség azonban a »demokrácia« jelszavával takarózva és arra hivatkozva, hogy nincs törvény, amelynek alapján a bíróság elítélhetné a nyilasokat, több hirhedt szegedi nyilast felmentett. Szeged dolgozói mélyszégyenű felháborodással tiltakoztak az ügyészség nyilasmentő munkája ellen és a kommunisták kezdeményezésére követelték, hogy »a magyar demokrácia programjának megvalósítását azonnal meg kell kezdeni és nem szabad várni se az új kormányra, se az új törvényhozásra, se új törvényekre.«¹⁹ A Szegedi Nemzeti Bizottság a város dolgozóinak egységes akaratát fejezte ki, amikor kimondotta »... a népbíróság haladéktalan felállítását, mely ha kell, halálbüntetéssel és jószágvesztéssel sújtja a németbérenceket.«²⁰ A Szegeden felállított két népbírósági tanács, mint a munkás-paraszt demokratikus diktatúra szervei, ennek szellemében kezdték meg működésüket 1945. első hónapjaiban.²¹ Így válósult meg a kommunistáknak a Függetlenségi Front programjának valóra váltásáért vívott céltudatos harca nyomán az, hogy »a demokrácia nem bűnbocsánat a nép és a haza ellenségei számára, hanem pallos, amely kérlelhetetlen szigorral ... le kell, hogy csapjon a nép, a haza ellenségeire.«²²

4. Az újjáépítő és termelő munka kiszélesedése

Szeged dolgozó népének az az áldozatos munkája, amellyel a felszabadulás napjaiban megtette az első lépéseket az új élet megindításához, 1945 elején virágbaszökönt. A MKP mindenkit az *újjáépítés* szolgálatába hívott; a párt alapszervezetei Szegeden is az újjáépítő munka szervezői és vezetői voltak. A párt újszegedi szervezete harcolta ki, hogy a Központi Gáz- és Villamossági R. t. újjáépítse a Szeged és Újszeged közötti villanyvezetékét, amely 1944 őszén, a közúti híd felrobbantásakor elpusztult és azóta Újszeged nem kapott áramot.²³ A vasút dolgozói 1945 tavaszán tovább folytatták azokat a helyreállítási munkálatokat, amelyek még 1944 őszén megkezdődtek. Áldozatos munkájuk eredményeként április közepén már 16 kijavított mozdony bonyolította le az egyre növekvő utas- és teheráru-forgalmat. Május elejére pedig helyreállították a magasépítményekben (fűtőház, rendezőpályaudvari fiókműhely stb.) kelet-

¹⁸ Délmagyarország 1944. november 23. A rendőrhatalóság elkezdte a tisztogatást.

¹⁹ U. ott. 1944. december 10. Révai József: Meg kell kezdenünk programunk megvalósítását.

²⁰ U. ott. 1944. december 14. A Nemzeti Bizottság megalakította a törvényhatósági bizottságot és kimondta a népbíróság felállítását.

²¹ 1945. március közepén már 79 ügy volt a szegedi népbíróságok előtt. Szeged város végrehajtóbizottsága 1945. március 17-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szegedi Állami Levéltár.

²² Délmagyarország 1945. január 6. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés második ülése napja Debrecenben. Révai József a Kommunista Párt részéről beszélt.

²³ Szegedi polgármesteri iratok 3220/1945. Szegedi Állami Levéltár.

kezett jelentősebb károkat is.²⁴ A szegedi posta dolgozói a legnagyobb nehézségek között, megfelelő-anyag- és szerszámhiánnyal küzdve építették újjá a szétrombolt távíró- és telefonvonalakat.²⁵ A munkások fáradtságot nem ismerő, szívós és kitartó teremtő ereje 1945 tavaszán az egyik legnagyobb háborús kárt szenvedett szegedi üzemet, az Angol—Magyar Jutafonó gyárat termelőképes állapotba hozta. A Hangya-hűtőház dolgozói hetekig tartó fáradhatatlan munkával üzemképessé tették a baromfikeltető gépeket.²⁶ Mindez azt bizonyítja, hogy a szegedi dolgozók lelkesedéssel tették magukévá a kommunisták jelszavát és eredményesen harcoltak megvalósításáért.

A szovjet városparancsnokság továbbra is megadott minden segítséget az *üzemek termelő munkájának* kiszélesítéséhez. A nyersanyag, a szén beszerzését a legmesszebbmenően előmozdította. Erről a támogatásról tanúskodik az az igazolvány, amelyet a városparancsnokság 1945. január 12-én állított ki a Kenderfonó-gyár részére: »Megengedem, hogy a Szegedi Kenderfonógyár R. t. igazolt megbízottja szénbeszerzés ügyében Salgótarjánba ... utazzék ... Felkérem és utasítom az útba eső orosz katonai és magyar polgári hatóságokat, hogy a megbízottnak minden támogatást adjanak meg, a megszerzett szén ... szállításáról gondoskodjanak ...«. ²⁷ Az üzemek termelését a kommunista vezetés alatt álló üzemi tanácsok, illetve 1945. februárjától üzemi bizottságok irányították.²⁸ Ennek az irányító munkának az eredményeként a Vörös Hadsereg részére dolgozó hadiüzemek a szovjet katonai hatóságok mind nagyobb megalégedésére teljesítették feladatukat. A Kenderfonó-gyár pl. »szállítási kötelezettségeinek oly pontosan tesz eleget, hogy több ízben részesült elismerésben«. ²⁹ A gyár 1945. január 1. és április 30. között kb. 1,200.000 P. értékű árut szállított a Szovjet hadseregnek.³⁰ A hadiszállítások mellett mind nagyobb jelentőségre tett szert a polgári lakosság szükségleteire való termelés is. 1945. februárjában a Kenderfonógyár már jelentős mennyiségű csomagoló vásznat, kenderzsákot, szalmazsákot, spárgát, istrángot stb. adott át magáncégeknek részben készpénz, részben élelmiszer rekompenzáció ellenében.³¹ A szegedi és környékbeli üzemek termelési kapacitásának minél teljesebb kihasználását segítette elő az »Orion« bőrgyár azzal, hogy 1945. januárjától egyre több gépszíjat állított elő és — mint a gyár vezetősége írja — »gépszíjakkal ... a hozzánk fordult számtalan üzemet megalégedésre szolgáltuk ki«. ³² Emellett mind nagyobb mennyiség-

²⁴ A szegedi MÁV-igazgatóság iratai 737/1945. A MÁV-igazgatóság levéltára Szeged.

²⁵ A Szegedi Posta igazgatóság iratai. 813/1945. Jelentés a Kereskedelem és Közlekedésügyi miniszternek 1945. április 30-án. Szegedi Állami Levéltár.

²⁶ Délmagyarország 1945. április 6. Háromezer húsvéti csibét adott ki a tenyésztőknek a Hangya-hűtőház munkásvezetősége.

²⁷ A Szegedi Kenderfonógyár R. t. iratai. »Orosz katonaság 1944—45« dosszié. Szegedi Állami Levéltár.

²⁸ Az »Orion« bőrgyár R. t. iratai. »Üzemi bizottsági jegyzőkönyvek 1945« dosszié. (Az 1945. január 31-i üzemi tanácsülési jegyzőkönyv.) Szegedi Állami Levéltár.

²⁹ A Szegedi Kenderfonógyár R. t. iratai. »Orosz katonaság 1944—45« dosszié. Szegedi Állami Levéltár.

³⁰ U. ott. A dossziében található számla-másolatok összege alapján.

³¹ U. ott. »Vegyes 1944. okt. — 1945. febr.« dosszié.

³² Az »Orion« bőrgyár R. t. iratai. »Leltár 1945« dosszié. (Jelentés az 1944. üzletéről.) Szegedi Állami Levéltár.

ben készített a szegedi és környékbeli piac szükségleteire felsőbőröket és talpbőröket.³³

1945. tavaszán a *mezőgazdasági termelő munka* is kiszélesedett. A Szeged-környéki mezőgazdaság 1944–45 telén igen súlyos helyzetben volt; a fasiszta magyar kormányok gazdaságpolitikája és a német rablások okozta károk hatalmas nehézségeket támasztottak, ami miatt még 1945. március közepén is a szegedi határ 90%-a vetetlen volt.³⁴ Ebben a helyzetben a szegedi kommunisták, a Szegedi Nemzeti Bizottság mindent elkövettek, hogy a parasztság a tavaszi mezőgazdasági munkákat hiánytalanul elvégezze. A MKP szegedi szervezete kiadta a jelszót: »Meg kell művelnünk és be kell vetnünk minden talpalattnyi földet... A szántásvetés munkája a magyar demokrácia győzelmes fegyvere lesz, az eke és az elvetett mag a harc eszköze ma.«³⁵ A Szegedi Nemzeti Bizottság számbavette a rendelkezésre álló mezőgazdasági eszközöket, igaerőt és tulajdonosaikat felszólította, hogy »... adják azokat az egész határ, az egész közösség rendelkezésére...«³⁶ A vasmunkások azzal segítették a dolgozó parasztságot, hogy 20 traktort üzemképesé tettek és így megteremtették a gépi szántás feltételeit. A MaDISZ pedig önkéntes brigádokat szervezett a munkaerő hiánnyal is küzdő mezőgazdaság segítésére.³⁷ Mindez a munkásparaszt szövetség megalapozását mozdította elő. A tavaszi mezőgazdasági munkák megszervezésében nagy szerepe volt a termelési bizottságoknak, e dolgozó parasztokból álló népi szerveknek. A termelési bizottságok gondoskodtak többek között az igásállatok és gazdasági felszerelések tervszerű felhasználásáról, a rendelkezésre álló traktor-üzemanyag helyes elosztásáról, az elhagyott földek hasznosításáról.³⁸ A szegedi határ dolgozó parasztjai a kommunisták segítségével — a nehéz körülmények ellenére is — nagy lendülettel láttak hozzá a mezőgazdasági munkákhoz. Ennek eredményeként már április közepére az egy hónap előttinek felére csökkent a bevetetlen terület Szeged határában.³⁹

5. A földreform Szegeden

A független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésének döntő feltétele a nagybirtokrendszer megszüntetése volt. Ezért követelte a Függetlenségi Front programja azt, hogy »... a legrövidebb határidőn belül, a földigénylők közreműködésével széleskörű földreformot kell végrehajtani...«⁴⁰ Az 1945-ös földreformnak elsősorban az adott forradalmi jelleget, hogy a munkások segítségével maguk a dolgozó parasztok, a falusi szegények hajtották végre. Amikor a Magyar Kommunista Párt kez-

³³ U. ott.

³⁴ Jegyzőkönyv Szeged város végrehajtóbizottságának 1945. március 17-én tartott közgyűléséről. Szegedi Állami Levéltár.

³⁵ Délmagyarország 1945. február 18. Földet, kenyeret, szabadságot!

³⁶ U. ott. 1945. január 26. Ne maradjon...

³⁷ U. ott. 1945. április 8. Önkéntes munkásbrigádokat szervez a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség.

³⁸ Balástya község iratai 1945. »Elhagyott földbirtokok hasznosítása« csomó. Szegedi Állami Levéltár.

³⁹ Szegedi főispáni iratok 863/1945. Szegedi Állami Levéltár.

⁴⁰ Délmagyarország 1944. december 3. Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének útja.

deményezésére a Nemzeti Parasztpárt előterjesztette a földreformjavaslatot, *megmozdult a Szeged-környéki zsellérség és szegényparasztság*. A kormányelnök 1945. februári szegedi látogatása alkalmával a környező falvak és tanyák parasztküldöttei Sándorfalva, Röszke, Pusztaszer, Kistelek, Tápé, Alsótanya képviselőitében a Nemzeti Parasztpárt javaslatának törvényerőre emelését kérték.⁴¹ Miközben a kormány a földreformról szóló törvényjavaslatot készítette elő, a Szeged-környéki falvak népe maga is felkészült a földreform végrehajtására. A kommunista párt szervezetei vagy a földmunkásszervezetek kezdeményezésére hozzáfogott a földigénylő bizottságok megalakításához.⁴² Mire az évszázadok óta folyó nagy pert a földreformtörvény megjelenése a magyar parasztság javára egyszermindenkorra eldöntötte, a földreform forradalmi végrehajtásának feltételei is kialakultak; a földigénylő bizottságok összeírták a Nemzeti Parasztpárt és a Magyar Kommunista Párt javaslata alapján az igényjogosultakat és az igénybevehető, elkobzandó földeket.⁴³

A földosztás Szeged környékén március végén kezdődött meg. A sándorfalvai és a sövényházi földigénylő bizottság határozott, gyors munkája nyomán a föld azelőtt gúzsbakötött rabjai március 29-én a demokratikus pártok és a kormány vezetői jelenlétében új honfoglalásra, a 40.000 holdas *Pallavicini-birtok* felosztására gyülekezhetek össze a pusztaszeri Árpád- emlékműnél. Az uradalom egykori cselédei, valamint a környékbeli községek 1—2 holdas nyomorparcellás parasztjai könnyes szemmel vették át ezeréves jussukat és fogadtak örök hűséget a magyar demokráciának⁴⁴

Ezekben a napokban alakult meg végleges formában, kommunista vezetéssel a 30 tagú Szegedi Földigénylő Bizottság.⁴⁵ A földreformot *Szeged határában* a 30-as bizottság irányításával 15 albizottság hajtotta végre. A Szegedi Földigénylő Bizottság és annak albizottságai munkájuk során szorosan együttműködtek a Csongrádmegyei Földbirtokrendező Tanács Szegedi Targyaló Tanácsával, amely az elsőfokú földbirtokrendező hatóság volt Szegeden. A földigénylő bizottság a felszabadult nincstelen és szegényparasztság képviselőjeként, igazi népi szervként forradalmi lendülettel kezdte meg április 4-én a szegedi földreform megvalósítását. Szeged határában egyetlen nagybirtokos volt, maga a város, amely 65.181 holdas birtokának legnagyobb részét kisbirtokok formájában hasznosította. Április hónapban megtörtént a városi bérföldek igénybevétele és szétosztása.⁴⁶ A földigénylő bizottság a megváltás alá került városi és az 1939. szept. 1. után szerzett magánföldek mellett kiosztotta a helyi háborús és népellenes bűnösök földjeit is.

A szegedi földreformnak az országostól eltérő, *sajátos jelleget* adott az a körülmény, hogy a kiosztásra került földek zöme olyan városi föld

⁴¹ U. ott. 1945. február 21. Munkás- és parasztküldöttségek a miniszterelnöknél.

⁴² U. ott. 1945. március 8. A Földigénylő Bizottságok már sok helyen munkához fogtak

⁴³ U. ott.

⁴⁴ U. ott. 1945. április 1. Új honfoglalás Pusztaszeren. Itt jegyezzük meg, hogy a Pallavicini-birtok nem tartozott Szeged város határába, ezért felosztása nem tartozik szorosan a szegedi földreformhoz. De mivel a birtok Szeged közvetlen környékén feküdt, felosztását megemlítjük.

⁴⁵ Szegedi főispáni iratok 1777/1945. Szegedi Állami Levéltár.

⁴⁶ U. ott. 863/1945.

volt, amelyet a bérlők már hosszú évek, vagy évtizedek óta béreltek, a földekre tanyát építettek és a bérletek tekintélyes részén belterjes gazdálkodást (gyümölcs, szőlő, paprika, konyhakertészet) folytattak. A földigénylő bizottságnak tehát elsősorban a volt bérlőket kellett kielégítenie. A juttatások során azt az alapelvet követte, hogy a földreformrendelet értelmében igényjogosult bérlők az általuk használt bérletet, vagy — ha nagyobb bérlet volt — annak egy részét kapták meg a ráépített tanyával együtt.⁴⁷ Csak a bérlők után kerülhetett sor a felszabadulás előtt sem bérlettel, sem saját földdel nem rendelkező mezőgazdasági munkások juttatására. Őket a nem igényjogosult bérlők és a népellenes bűnösök földjeihől kellett kielégíteni. Ezt azonban az igénylők nagy száma és a rendelkezésre álló terület szűk volta miatt nem lehetett kielégítően megoldani.

A szegedi földreform másik sajátos vonása a kiosztott városi földek változatos talaj- és művelési viszonyaiból következett. A földreformrendelet kimondotta, hogy 3 holdnál kisebb és 15 holdnál nagyobb földterületet egy-egy igényjogosultnak nem lehet juttatni. Szegeden azonban gyakran át kellett lépni e határokat, tekintettel »... egyrészt a városhoz közeleső és jó termőképességű földek belterjes művelésére és előnyös értékesítési viszonyaira, másrészt a város távolabb eső határának homokos, szikes, vízállásos földjeire.«⁴⁸ Ez a magyarázata, hogy pl. az alsóvárosi földeken 800 négyszögöles, vagy még ennél kisebb juttatások is gyakoriak voltak, míg a balástyai határreszen 20—45 holdas juttatások sem voltak ritkák. Ahol ilyen különleges körülmények nem befolyásolták a földreformot, mint pl. egyes mórakalmi területeken; ott a földigénylő albizottság igénylőnkint 5 holdat vett alapul, családtagonkint pedig 2—3 holdat juttatott.⁴⁹

1945. júniusára lényegében lezajlott a szegedi földreform. A földigénylő bizottság 43.397 hold földet osztott szét 10.808 igénylő között.⁵⁰ A város földbirtokából összesen 42.047 hold került az igényjogosultak tulajdonába; 23.134 hold legelő, erdő, tó stb. a város kezelésében maradt.⁵¹ De a birtokfelosztás ellenére Szegeden sem záródott le 1945-ben a földért folyó harc ügye. A földigénylő bizottság működésébe kisebb hibák is csúsztak és az ezekkel kapcsolatos fellebbezések, a magasabb fokú földbirtokrendezési fórumok előtti, újabb és újabb tárgyalások elhúzták a földreform lezárását. Egyes határreszekeken kiosztottak olyan földeket is, amelyek a földreformrendelet értelmében sem elkobzás, sem megváltás alá nem kerülhettek (pl. vitézi földek).⁵² E földeket a tulajdonosnak vissza kellett adni, a birtoklevéllel rendelkező juttatottnak pedig a határ más részén kellett földet biztosítani, ami a már jóváhagyott felosztási tervezetek módosítását vonta maga után. Késleltette a földreform lezárását a re-

⁴⁷ A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács Szegedi Tárgyaló Tanácsának iratai. Az 1945. április 4-i ülés jegyzőkönyve. Szentesi Állami Levéltár.

⁴⁸ U. ott. Az 1945. április 16-i ülés jegyzőkönyve.

⁴⁹ Jegyzőkönyv Mórakalmán 1946. szeptember 9-én. A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács Szegedi Tárgyaló Tanácsának iktatás nélküli vegyes iratai 1945—1948. Szentesi Állami Levéltár.

⁵⁰ A Szegedi Földigénylő Bizottság iratai 553/1945. Szentesi Állami Levéltár.

⁵¹ Ebből 1946. januárjában 7394 hold erdő állami tulajdonba került. A Szegedi Földigénylő Bizottság iratai 1583/1945. Szentesi Állami Levéltár.

⁵² A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács Szegedi Tárgyaló Tanácsának iratai. Az 1946. augusztus 10. ülés jegyzőkönyve. Szentesi Állami Levéltár.

akció támadása is, amely különösen az 1945-ös választások után erősödött meg. A Szeged határában elkobzott földek tulajdonosai és a volt nagybérlők, akik bérletükből semmit sem kaptak, vagy bérletüknek esetleg csak egy részét kapták meg tulajdonul, fellebbezéseiket az Országos Földbirtokrendező Tanács elé vitték. Míg az ügy függőben volt, sőt több esetben még az Országos Földbirtokrendező Tanács döntése után sem engedték a földön dolgozni a jogos tulajdonost, az 1945-ben földhözjuttatott dolgozó parasztot.⁵³ A Szegedi Földigénylő Bizottság a földért folyó harcnak ebben az új szakaszában, a Magyar Kommunista Párt vezetésével és támogatásával sikeresen küzdött az újjgazdák érdekeiért, a magyar demokrácia szegedi frontjának megszilárdításaért. A földigénylő bizottságnak, ennek az öntevékeny, forradalmi népi szervnek nagy szerepe volt a reakció támadásának visszaverésében, majd abban, hogy a földosztás műszaki munkálatainak elvégzése, a telekkönyvi vázrajzok hitelesítése után 1947 tavaszán megtörténhetett a kiosztott földek telekkönyvezése. Ezzel formálisan is lezárult a szegedi földreform ügye.

A földreform forradalmi végrehajtása Szeged környékén is alapjává vált a munkásság és dolgozó parasztság megbonthatatlan szövetségének. A földreformnak tehát óriási politikai jelentősége volt, de emellett közgazdasági jelentősége is kibontakozott. A földhözjutott parasztság az igéző és egyéb eszközök hiánya ellenére is hatalmas erőfeszítéssel minden talpalattnyi földet megművelt és ezzel elhárította Szeged népének feje fölül az éhínség veszedelmét. A földhözjuttatottak sokkal jobb gazdák lettek a föld régi urainál, mert megsokszorozta erejüket az a tudat, hogy alkotó munkájukkal a saját országukat építik.⁵⁴

A földreform végrehajtásával a demokratikus rend Szegeden is kiállta az első nagy próbát, bebizonyította életrevalóságát. 1944 ősze, 1945 tavasza, ez a féléves időszak Szeged történetének és az egész magyar nép történetének nagy fordulópontja. Ez alatt a néhány hónap alatt vetettük meg pártunk vezetésével, a Szovjetunió támogatásával további eredményeink alapját. A magyar népi demokrácia megszületése volt a kiindulópontja annak a céltudatos és következetes harcnak, melyet pártunk folytatott a proletárdiktatúra megteremtéséért, majd a fordulat éve óta a szocializmus építéséért.

⁵³ Jellemző — és nem egyedülálló — panaszt tett a földigénylő bizottságnál 1946. március 27-én Vecsernyés Pál újszegedi földhözjuttatott: »A kapott föld volt tulajdonosa, Farkas Vince 1946. évi március hó 26-án megjelent panaszos földjén feleségével együtt és kapával megtámadták. Dolgozni nem engedték, hanem megfenyegették, hogy akár őt, akár bármely hozzátartozóját, aki a földön meg mer jelleni, agyon fogják ütni.« A Szegedi Földigénylő Bizottság iratai. 1295/1946. Szentesi Állami Levéltár.

⁵⁴ Délmagyarország 1945. április 1. Új honfoglalás Pusztaszeren. (Rác Lajos dolgozó paraszt beszéde a pusztaszeri földosztó ünnepségen.)

DONNÉES SUR L'HISTOIRE DE LA LIBÉRATION DE SZEGED (1944—1945)

par E. Gaál

Au temps de la guerre de conquête contre l'URSS, le peuple travailleur de Szeged fut également frappé par les convocations, le manque des articles de consommation courante et la terreur fasciste. Bien que sous la pression d'une dictature militaire, et en raison du manque d'une organisation communiste locale ainsi que de la politique temporisatrice de l'aile droite des forces démocratiques, une lutte d'indépendance armée ne pût se dégager après le 19 mars 1944, néanmoins les ouvriers de Szeged luttèrent pour la paix, pour des circonstances de vie plus humaines.

Parmi les villes hongroises plus importantes Szeged fut la première à être libérée par l'Armée Rouge (le 11 octobre, 1944), par conséquent c'est à Szeged que la vie libre, l'édification de la nouvelle Hongrie démocratique put commencer. Le commandement militaire soviétique assura l'ordre et la tranquillité; il commença à réorganiser le ravitaillement public, les communications, l'enseignement, la vie économique et culturelle. En tête de la lutte pour la renaissance démocratique marchait le Parti Communiste Hongrois qui fut réorganisé légalement à Szeged. Dès le début de novembre 1944, sous la direction du Comité Central, siégeant pour un certain temps à Szeged, on engagea l'organisation et le rassemblement des forces démocratiques sur les territoires au delà de la Tisza. Le Parti Communiste Hongrois réunit toutes les forces progressistes en un mouvement commun, dans le Front d'Indépendance National Hongrois, et il créa les organes locaux de ce mouvement, les comités nationaux. Le Front d'Indépendance fut créé à Szeged le 3 décembre 1944, lors de la réunion enthousiaste, ayant eu lieu au théâtre municipal, sur la base d'un programme, la réalisation duquel correspondait entièrement aux intérêts communs de la classe ouvrière, de la paysannerie, des intellectuels démocratiques et de la petite bourgeoisie. Tout cela avait préparé la convocation de l'Assemblée Nationale Provisoire dans la partie libre du pays et l'élection du gouvernement intérimaire. C'est ainsi que la dictature démocratique des ouvriers et des paysans a pris une forme définitive.

Au printemps de 1945, sous la conduite du parti communiste se développant au rythme de plus en plus accéléré, au point de vue idéologique, politique et administratif, la lutte se poursuivit pour la réalisation du programme du Front d'Indépendance. A l'initiative de la cellule locale du parti communiste, la ville s'engagea de mettre sur pied deux divisions en vue de contribuer à la création de la nouvelle armée nationale hongroise et à la guerre armée contre l'Allemagne fasciste. Bientôt se constitua le conseil municipal, organe local très important du pouvoir politique de la démocratie populaire, ainsi que le tribunal du peuple, appelé à écraser le reste de la réaction fasciste. A l'appel des communistes le travail de reconstruction prit son essor. Grâce au travail plein d'abnégation des ouvriers de Szeged, les usines endommagées pendant la guerre furent rétablies; en même temps les paysans travailleurs élargirent, la production agricole. Sous la conduite du Parti Communiste Hongrois, au début du mois de juin la réforme agraire toucha à sa fin à Szeged aussi, les conquêtes de laquelle furent défendues par le parti en collaboration avec le comité d'expropriation et de répartition des terres, organe révolutionnaire de la paysannerie pauvre sans terre.

L'automne de 1944, le printemps de 1945, cette période de six mois peut être considérée à juste titre le grand tournant dans l'histoire de Szeged, ainsi que dans celle du peuple hongrois entier, parce que, sous la conduite du parti communiste et avec l'aide de l'URSS, le peuple travailleur jeta les fondements des succès ultérieurs.

ДАННЫЕ К ИСТОРИИ ОСВОБОЖДЕНИЯ ГОРОДА СЕГЕД
1944—1945

Во время захватнической войны против Советского Союза призывы, недостаток в важных товарах массового потребления и фашистский террор налагали большую режесть и на трудящийся народ г. Сегед. Хотя из-за давления военной диктатуры, отсутствия местной партийной организации и «выжидательной» политики правого крыла демократических сил после 19. марта 1944. г. в нашем городе вооруженная борьба за независимость развёртываться не могла, всё-же рабочие боролись за мир, за более гуманные обстоятельства жизни.

Из более крупных венгерских городов Советская Армия г. Сегед освободила первым. (11. окт. 1944. г.) Таким образом, свободная жизнь строительной новой, демократической Венгрии в первую очередь в Сегеде могло начаться. Советское военное командование обеспечивало порядок, покой, начало преобразование общественного снабжения, транспорта, экономической, школьной — и культурной жизни. В главе борьбы, направленной на демократическое возрождение, стояла Партия Венгерских Коммунистов, которая реорганизовалась в Сегеде легально. Начиная с первых дней ноября 1944. г. организация и активизация демократических сил затисских областей шла в Сегеде, под руководством Центрального Комитета, действующего в это время в г. Сегед.

Партия Венгерских Коммунистов объединяла все прогрессивные силы в Венгерском Национальном фронте за независимость и создала местные органы движения: национальные комитеты. Фронт за независимость в Сегеде создан в городском театре на одном восторженном собрании 3. декабря 1944. г., на основе такой программы, осуществление которой являлось общим интересом рабочего класса, крестьянства, демократической интеллигенции и мещанства. Всё это подготовляло на освобождаемой уже области страны созыв Временного Народного Собрания и избрание Временного Правительства. Так приняла демократическая диктатура трудящихся и крестьян решительную форму.

Весной 1945. г. под руководством идейно, политически и организационно всё быстрее развивающейся коммунистической партии шла борьба за осуществление программы Фронта за независимость. По инициативе сегедской партийной организации город созданием двух дивизий способствовал созданию новой венгерской национальной армии, вооруженной борьбе против фашистов. Быстро созданся многозначительный местный орган народной демократической государственной власти, новый муниципальный комитет и народный суд, призванный разбить остатки фашистской реакции.

По призыву коммунистов восстановление в этих месяцах расцветало.

Трудящиеся Сегеда с воодушевленным трудом восстанавливали заводы, потерявшие убытки в войне. Трудящееся крестьянство расширило сельскохозяйственную производственную работу. Под руководством П. В. К. к юни 1945. г. и в Сегеде кончилась аграрная реформа, достижения которой партия защищала вместе с комитетом по требованию земли, с революционным органом освобождённого, нищего и бедного крестьянства.

Осень 1944. г., весна 1945. г., этот полугодовой период является большим поворотным пунктом в истории города Сегед и в истории всего венгерского народа, потому что под руководством коммунистической партии и с поддержкой Советского Союза за эти несколько месяцев закладывались основы наших дальнейших результатов.